

היהדות הרפורמית היא מן הזרמים הדתיים המרכזיים ביהדות המודרנית. במסגרת התנועה הרפורמית המאורגנת פועלות כיום כ-1,100 קהילות בלמעלה מ-50 מדינות. קהילות רבות נוספות בעולם היהודי פועלות בהתאם לערכיה של היהדות הרפורמית ותפיסת עולמה, אך אינן חלק מן המסגרות הרשמיות של התנועה הממוסדת.

היהדות הרפורמית מתאפיינת בגישה ליברלית לחיים הדתיים ובהתאמתה של המסורת היהודית למציאות החיים המודרנית. על-פי גישת היהדות הרפורמית אורח החיים היהודי בזמננו נתון להכרעתו האישית של הפרט. מתוך ראייה זו היחס אל ההלכה המסורתית הוא כאל מקור להנחיה והשראה, אך לא כאל מערכת מחייבת של כללים ואיסורים. בין קווי המתאר העיקריים של היהדות הרפורמית ניתן למנות את שימת הדגש על תכניה המוסריים והחברתיים של היהדות, סובלנות דתית וקידום שוויון בין המינים בכל תחומי החיים הדתיים והקהילתיים.

ניצניה של היהדות הרפורמית הופיעו בגרמניה ובמרכז אירופה בעשור האחרון של המאה ה-18; משם התפשטה לאירופה המרכזית והמערבית ועוררה עניין אף את בקרב קהילות מזרח-אירופה. במחצית השנייה של המאה ה-19 התפתחה היהדות הרפורמית בעיקר בארצות הברית, ומאז הייתה זו למרכז של התנועה. בעשורים האחרונים התפתחה פעילותה של היהדות הרפורמית באופן משמעותי במדינת ישראל, בחבר המדינות ובמזרח אירופה.

ניצנים ראשונים

מייסדי הרפורמה ראו עצמם כממשיכי המסורת היהודית, שלדעתם הצטיינה בגמישות ובפתיחות עד להתאבנותה בשלהי ימי הביניים. ברם, הגורמים ההיסטוריים המרכזיים להיווצרות התנועה היו התפשטות רעיונות האמנציפציה וההשכלה והגברת מעורבותם של היהודים בחיים הכלליים בארצות מושבם. השקפת-העולם המודרנית, על ערכיה האינטלקטואליים והאסתטיים, חייבה לדעת רבים, שינוי בסדרי בית הכנסת ובתפילות והתאמת חלק מן הרעיונות והאמונות המסורתיות לרוח הזמן ולמעמד החדש של היהודים כאזרחי המדינה. בין מבשריה של הרפורמה יש לראות את משה מנדלסון, שחרף היותו שומר-מצוות ומתנגד לדעה שהדת מתפתחת ומשנה את פניה תדיר, עודד את לימוד השפה הגרמנית ודגל בהשתלבות היהודים בסביבתם. את הניסוח התיאורטי הראשון לרעיון הרפורמה ביהדות ניתן לייחס לנתן שאול אשר בספרו: "לויתן; או: על הדת ביחס ליהדות", אשר פורסם 1792 לדעתו, המצוות המעשיות אינן אלא אמצעים להתרוממות דתית, וחלקן איבדו במידה רבה את משמעותן וייעודן המקורי. על סמך ראייה זו ניסח בספרו עיקרי אמונה וטקס, היכולים להתקבל על דעת האדם המודרני.

סדרי ביהכ"נ והתפילה "תוקנו" לראשונה ב-1796, בקהילת "עדת ישורון" שבאמסטרדם: אמירתם של פיוטים שונים בוטלה והונהגה אמירת דרשה בשפת המדינה. ב-1810 פרסמה הקונסיסטוריה היהודית בוסטפאליה (אחת מנסיכויות גרמניה) – שבראשה עמד ישראל יעקבסון – תקנון, שקבע סדרי-תפילה חדשים, חייב לשמור על הדרת-קודש בביהכ"נ וביטל כל מנהג העלול להפר בו אווירה של נאותות וכבוד. באותה שנה נחנך בית הכנסת "המתוקן" (הכינוי העברי לרפורמות בפי משכילי התקופה) הראשון בעיר זיזן. ב-1815 יוסדו בתי כנסת דומים בבתים פרטיים בברלין. על פי מקורות בני התקופה למעלה מ-400 משפחות ויחידים נטלו חלק בתפילות אלו שהנוסח שלהן היה מקוצר והן לוו בנגינה. חלק מהתפילות תורגמו לשפת המקום, וצעירים מוכשרים, רבים מהם מייסדי תנועת "חכמת ישראל" לחקר מדעי של היהדות (כדוגמת ליאופולד צונץ), שימשו כדרשנים על בסיס קבוע. מייסדי המניינים "המתוקנים" אף יזמו שני פרסומים הלכתיים: "נגה הצדק" ו-"אור נגה" בהם הגנו על התיקונים שהוכנסו בסדרי התפילה ובבית הכנסת.

בהמבורג נוסדה קהילה רפורמית ב-1817, וב-1819 נדפס שם סידור "מתוקן", שהכיל לראשונה שינויים עקרוניים בנוסח העברי של התפילה. כך לדוגמה, הושמטו קטעים המציינים את בחירת ישראל ואלו המבקשים את שיבת-ציון, ובמקומם הוכנסו קטעים שנימתם אוניברסאלית. בית הכנסת, אשר כונה TEMPEL (היכל), והסידור, עוררו סערה בקרב המנהיגות הרבנית המסורתית. מלבד הפניה לשלטונות בבקשה שימנעו כל שינוי בדרך הפולחן בבתי הכנסת, פרסמו דייני העיר את החיבור "אלה דברי הברית" בו נאספו תשובות מגדולי רבני אירופה. ה"מתקנים" גונו על "שלושה פשעים אשר חטאו בנפשותם": שינוי נוסח התפילה, אמירתה בלשון המדינה ונגינה בביהכ"נ בשבת וביו"ט. הרבנים המסורתיים טענו כי ה"מתקנים" הורסים את היהדות; הללו השיבו כי רק ע"י תיקונים ניתן להציל את הנוער מהתבוללות.

בשנות ה-30 וה-40 של המאה ה-19 התחזקה התנועה ברחבי גרמניה והכתה שרשים בעיקר בין המשכילים שביקשו להשתלב בחברה הכללית, תוך שמירה על זהותם היהודית. באותה עת עברה המנהיגות הרוחנית לידי רבנים צעירים בוגרי אוניברסיטות, בני תורה ובעלי השכלה; בלט ביניהם הרב אברהם גייגר, היסטוריון והוגה דעות מעמיק, הנחשב במידה רבה לאביה הרעיוני של היהדות הרפורמית. גייגר ניסה להקנות לרפורמה בסיס רעיוני, בהוכיחו שהיהדות עברה גלגולים ותיקונים שונים במשך הדורות, וכי יש לראות בה תופעה היסטורית מתפתחת שהשפיעה על סביבתה והושפעה ממנה באופן תדיר.

נוכח התסיסה הרעיונית הגוברת ביהדות גרמניה והוויכוח בין חסידי המסורת לתומכי השינוי, כונסו באמצע שנות ה-40 שלוש אספות של רבנים רפורמים: בבראונשווייג (1844), בפרנקפורט ע"נ מיין (1845) ובברסלאו (1846). משהחלט בוועידה השנייה כי השימוש בלשון העברית בתפילה רצוי אך אינו חובה, פרש ז. פרנקל, החשוב ברבנים השמרנים, מן האספה. ברבות השנים נחשב פרנקל לאביה הרעיוני של היהדות הקונסרבטיבית. בוועידות אלו הונחה במידה רבה התשתית הרעיונית למשנתה של היהדות הרפורמית באותה העת. את האמונה במשיח ובקיבוץ-גלויות המירה הרפורמה ב"רעיון משיחי" אוניברסאלי, שלפיו יגיע העולם כולו, באחרית-הימים, לתקופת שלום ורעות. ברוח זו הוחלט גם להשמיט את הבקשות והתפילות על בניין בית המקדש וחידוש עבודת הקרבנות. באסיפה השלישית דרשו חוגים רדיקאליים, ובראשם הרב שמואל הולדהיים, להעביר את מנוחת השבת ליום א', היום בו פנויים גם היהודים וגם הנוצרים ממלאכתם. הרוב העדיף לשמור את יום השבת כיום המנוחה המסורתית ולהסתפק בביטול חלק מאיסורי השבת, ובהדגשת אחרים מאפייניה החיוביים של השבת, כמו תפילה-בציבור וקידוש היום בחוג המשפחה. אסיפה זו החליטה גם על שוויון חובות וזכויות לנשים, וסימנה בכך את אחד מקווי המתאר הרעיוניים החשובים של היהדות הרפורמית: שוויון מגדרי.

באווירה הליבראלית בגרמניה של שנות ה-40 הגיעה התנועה לכדי ביסוס והשפעה ממשית. בחלק ניכר מן הקהילות בגרמניה פעלו בתי כנסת "מתוקנים" ולא אחת הונהגו מוסדותיה של הקהילה על ידי חוגי הרפורמה. באותם ימים התפשטה התנועה גם לאנגליה ולהונגריה. בלונדון נוסד ביכ"נ רפורמי ב-1840; מייסדיו ביטלו את חגיגת יום טוב שני של גלויות, קיצרו את התפילה ושיפרו את הצד האסתטי שבפולחן, בצד שמירה על נוסח תפילה מסורתי. בעיר פֶּשֶט שבהונגריה נוסד בזמן מהפכת 1848 ביכ"נ "מתוקן" – קרוב באפיו לזה שהוקם בברלין. עם דיכוי המרד שכנעו האורתודוקסים את השלטונות לסגור את ביהכ"נ ה"מהפכני".

לאחר שנות ה-40 גברה הנטייה לשמרנות מדינית ורוחנית גם בגרמניה. רק ב-1869 התכנסה בלייפציג אסיפה ארצית נוספת – הפעם כ"סינוד" (ועידה דתית), שהקיף רבנים ופרנסים מ-60 קהילות, ביניהם נציגים גם מאוסטריה, בלגיה, רומניה וארה"ב. ה"סינוד", שבראשו ישבו מ. לצרוס ואברהם גייגר, עמד בסימן מתינות ואחדות. להחלטותיו בדבר שיפור החינוך היהודי וטיפול השפה העברית היה הד גם בקרב משכילי מזרח-אירופה, שיחידים מהם, כדוגמת לילינבלום, דרשו "תיקוני דת" בקהילותיהם. "סינוד" שני, שהתכנס באוגוסבורג ב-1871, החליט להקל על העגונה, לבטל את טקס ה"חליצה" ולתת גם לכלה תפקיד ממש בטיקס הקידושין. ב-1872 רשמה הרפורמה הישג משמעותי נוסף עם ייסודו של בית מדרש לרבנים ליבראליים בברלין. למעלה מ-50 שנה שימש בית מדרש זה, ביה"ס הגבוה למדעי-היהדות, מרכז חשוב לחכמת ישראל, עד לסגירתו על ידי השלטון הנאצי.

בארצות אירופה נמשכה התפתחותה של התנועה ברציפות עד לימי השואה. כך לדוגמה החלו בראשית המאה ה-20 להופיע ניצניה של היהדות הרפורמית גם בצרפת, עם הקמתו של בית הכנסת ה"מתוקן" בפריס ב-1907. מרכזים נוספים של היהדות הרפורמית קמו בשנות ה-30 גם בדרום-אמריקה, בדרום אפריקה ובאוסטרליה. התפשטות זו של היהדות הרפורמית הובילה בשנת 1926 להקמתו של האיגוד העולמי ליהדות מתקדמת, המתפקד עד היום כארגון הגג של התנועות הרפורמיות והליברליות בעולם היהודי.

ארצות הברית - מרכז המתפתח של היהדות הרפורמית

במקביל להתפתחותה באירופה הכתה היהדות הרפורמית שורשים בקרב הקהילה היהודית בארה"ב. בשלהי המאה ה-19 הפכה זו למוקד הפעילות הבולט והעיקרי של התנועה ורעיונותיה.

בעוד שבארצות אירופה היו הגורמים הליבראליים סיעה בתוך הקהילות המאורגנות, הרי שבארצות הברית נוסדו בתי כנסת רפורמים עצמאיים. בית הכנסת הראשון אשר הכניס שינויים משמעותיים בסדרי התפילה נוסד בעיר צ'רלסטון בשנת 1825. בגבור גל ההגירה מגרמניה בשליש השני של המאה ה-19, הכניסו גם קהילות מסורתיות שינויים משמעותיים בסדרי התפילה. ב-1860 פעלו קהילות "מתקנות" בבולטימור, ניו-יורק, אולבני, סינסינאטי, פילדלפיה ושיקאגו. באותן השנים וגם לאחריהן הנחו את היהדות הרפורמית האמריקאית שתי מגמות רעיוניות. בראש האגף המתון עמד הרב יצחק מאיר ויז אשר שאף לבנות את יהדות ארצות הברית כקהילה ליבראלית, שתכיל את כל הזרמים, פרט לאורתודוקסים ביותר. בראש האגף הקיצוני עמד הרב דוד איינהורן אשר דרש רפורמה עקבית, ודחה כל ניסיון למצוא מכנה משותף עם היהדות המסורתית.

בסידור שחיבר וייז, "מנהג אמעריקא" (1857), נשמר מטבע התפילה המסורתית, ואילו סידורו של אינהורן, "עולת תמיד" (1858), מיעט בשימוש בעברית והוציא, או שינה, כל תפילה שלא התאימה להשקפתו הרציונאלית-אוניברסאלית.

בשנות ה-70 וה-80 הצליח וייז להקים את המוסדות המרכזיים של היהדות הרפורמית בארה"ב; איגוד הקהילות (Union of American Hebrew Congregations, 1873; בית המדרש לרבנים לרבנים (Hebrew Union College, 1875), ואיגוד הרבנים (Central Conference of American Rabbis, 1889),

תקוותו של וייז היתה שרובה המכריע של יהדות ארצות הברית תקבל ותאמץ מוסדות אלה, אלא שתקווה זו נכזבה כאשר בסוף המאה ה-19 החל גל הגירה גדול של יהודי מזרח-אירופה לארה"ב. יהודים אלה באו מרקע אורתודוכסי מסורתי, או שלא גילו כל עניין בדת. בשלב זה הפכה הרפורמה לגישה המיוחדת בעיקר ליוצאי גרמניה ולבני הדור השני והשלישי של המהגרים ממרכז אירופה והתאפיינה בנטייה לרפורמה דתית קיצונית יותר. באסיפות-רבנים שנתכנסו בפילדלפיה (1869) ובפיטסבורג (1885) נתקבלו מצעים שנועדו להבדיל בבירור בין הרפורמה לאורתודוכסיה. בין היתר הוחלפה האמונה בשיבת-ציון בהתייחסות אל תיקון-עולם אוניברסאלי כאל יעד ושליחות; התנייך אמנם הוכר כמקור קדושתו של עם-ישראל, אך יוחסו לו גם השקפות-עולם וחוקים שאבד עליהם הכלח, כגון דיני הכהנים, הקרבנות וחוקי הכשרות; האמונה בתחיית-המתים הוחלפה במושג הפילוסופי של הישארות-הנפש, וכיוצא בזה. בוועידת פיטסבורג הוצהרה לראשונה מחויבות דתית-יהודית ליצירת חברה צודקת – מחויבות שהפכה לעקרון-יסוד ביהדות הרפורמית בכלל וברפורמה האמריקאית בפרט. סימן נוסף לנטייה אל עבר רפורמה מובהקת ניתן ב-1894, משפרסם "איגוד הרבנים" את הסידור "תפילות ישראל", שהדגיש את היסודות האוניברסאליים של היהדות ובמיוחד את אלו המשתקפים בספרות הנביאים. במקביל, שולבה ביקורת המקרא בתוכנית הלימודים בבית המדרש לרבנים, ורבים מן המנהגים המסורתיים וממנהגי הפולחן שהיו נהוגים בבתי הכנסת נזנחו ואף הוקעו. בתקופה זו, המכונה כיום תקופת ה"רפורמה הקלאסית", נזרעו אף הזרעים להתגבשותה הנפרדת והנבדלת של היהדות הקונסרבטיבית באמריקה בארה"ב.

בין מסורת להתחדשות

בשנות ה-30 וה-40 של המאה ה-20 עברה הרפורמה תמורה, ששינתה את פניה באופן משמעותי. אף שהיסודות האוניברסאליים – שהביאו את רוב התנועה לידי התנגדות עיקשת לתכנים לאומיים ביהדות בכלל ולמפעל הציוני בפרט – לא ננטשו, הרי שמגמות מסורתיות הביאו למיתון כוונות ה"תיקון" מרחיקות הלכת. בתקופה זו גברו רגשות ההזדהות עם כלל ישראל ועם הגורל היהודי וניכרה גישה חיובית יותר למסורת ולדפוסיה. ארבעה גורמים חברו יחדיו והשפיעו על מיתון דפוסי הרפורמה: (1) הצטרפותם של יהודים מזרח-אירופים לקהילות הרפורמיות. יהודים אלו העדיפו באופן עקרוני נוסח תפילה ופולחן מסורתי יותר (2) הרדיפות האנטישמיות בגרמניה בשנות ה-30 ואימי השואה (3) שינוי האידיאל החברתי האמריקני מ"כור היתוך" לפלורליזם אתני ודתי; (4) הגורם החשוב מכל – השפעת הציונות והקמתה של מדינת ישראל.

הגישה החיובית כלפי המסורת באה לידי ביטוי במצע החדש שאמץ "איגוד הרבנים" בוועידתו בשנת 1937 (קולמבוס, אוהיו). במצע זה הכירה התנועה הרפורמית האמריקאית בחשיבותה של הלאומיות היהודית, ובזכותו של העם היהודי לבנות "מולדת יהודית" ו"מרכז רוחני בארץ ישראל". במצע הודגש אמנם יעודה הדתי-אוניברסאלי של היהדות, אך בצדה הודגש גם הצורך בשמירת שבת וחגים ובשימוש בשפה העברית בתפילות.

לאחר מלחמת העולם השנייה גדל מספר הקהילות הרפורמיות בצפון אמריקה מ-300 ב-1945 ללמעלה מ-700 ב-1975. קרוב למיליון איש, כשליש מן הקשורים לבתי כנסת בארה"ב ובקנדה, הגדירו עצמם רפורמים. ב-1950 התאחד בית המדרש לרבנים בסינסינאטי עם בית המדרש שהקים הרב סטיבן וייז בניו-יורק ב-1922, וסניפים חדשים הוקמו בלוס-אנג'לס (1954) ובירושלים (1963). בצד התכנית לתלמידי רבנות פותחו גם תוכניות-לימודים חדשות במדעי-היהדות, בארכיאולוגיה, בחזנות, בחינוך יהודי ובהנהגת מוסדות קהילתיים. מספר המוסמכים לרבנות מדי שנה גדל ל-50 ויותר, וב"איגוד הרבנים המתקדמים" נמנו למעלה מ-1000 חברים.

בתקופה זו נתגלע קרע בין הרבנים בעלי המגמות ההומאניסטיות-אוניברסאליות לבין הרבנים ששאפו לכיוון מסורתי יותר, הנשען בעיקר על המקורות היהודיים. אלה האחרונים ראו ברעיון הברית בין אלוהים לישראל רעיון מרכזי ביהדות, הניתן לפירושים מתחדשים בכל דור. באותה תקופה גם התעוררה מחלוקת בשאלת שמירת המצוות. היו שראו בהירות הדתית של היחיד עקרון-בל-יעבור, והתנגדו להחזרת מנהגים שהתיישנו, לדעתם. לעומתם החלו רבנים רבים לחזור ולהתייחס להלכה, וניסו להחדיר בקהילותיהם גישות ליבראליות לשמירת מצוות. גישות שני הפלגים והניסיון להעניק לשתיהן מקום באו לידי ביטוי בסידור חדש, "שערי תפילה" (1975), שהגיש למתפלל נוסחות תפילה מסורתיות, מסורתיות-פחות, ונוסחה בעלת אופי הומניסטי. עדות מובהקת לכך שהנטייה לשילובם של דפוסים מסורתיים בתפילה ובאורח החיים היהודי לא הובילה לנטישת סדר היום הליבראלי ניתן ב-1972, עם הסמכתה של האשה הראשונה לרבנות ועם שילובן ההולך וגובר של נשים בתפקידי מנהיגות דתית וקהילתית. בשנות ה-70 הוקמו לראשונה בתי ספר יהודיים יומיים בקרב היהדות הרפורמית האמריקאית,

למרות תמיכתה העקרונית של התנועה בחינוך הכללי והציבורי. למרות שמעוט מבין הרבנים הליבראליים ערך בתנאים מסוימים (כגון חינוך הילדים במסגרת היהדות), טקסי נישואין לזוגות מעורבים, הביע "איגוד הרבנים הרפורמים" ב-1973 התנגדות פומבית להשתתפות חבריו בטקסי-נישואין כאלה. בשנת 1976 פרסם איגוד הרבנים בצפון אמריקה מצע חדש אשר חזק את המגמות שאפיינו את היהדות המתקדמת בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה תוך הדגשת הגישה המאוזנת יותר לשאלת התחדשותה של הדת היהודית ומקומה של המסורת בחיי היחיד והציבור (מצע סן פרנסיסקו).

עם הפנים לציון

השינוי הבולט והמשמעותי ביותר במחשבתה של היהדות הרפורמית במרוצת המאה ה-20 היה בסוגיית היחס לציונות. אע"פ שרבנים רפורמים, ביניהם יהודה מאגנס, מייסד האוניברסיטה העברית, סטיבן וייז, אבא הלל סילבר, וגיימס הלר, נמנו עם מנהיגי הציונות בארה"ב כמעט מתחילתה, הרי שהרוב המכריע התנגד לציונות בטענה כי ארה"ב היא "ציון החדשה". בשנות ה-30 של המאה ה-20 נחלשה המגמה האנטי ציונית בתנועה, דבר שבא לידי ביטוי במצע קולומבוס בשנת 1937, וביתר שאת לאחר השואה והקמתה של מדינת ישראל. מרכזיותה של מדינת ישראל בחיים היהודיים היתה לנושא-לימודים בבתי הספר ובמחנות-הקיץ של התנועה, יום העצמאות הוכר כחג דתי ותפילות לציונו נכללו בסידור התפילה. בנוסף, איגוד הרבנים החל לקיים את ועידתו השנתית אחת למספר שנים בישראל, כל תלמיד ביהמ"ד לרבנים חויב לשהות את שנת לימודיו הראשונה בירושלים, וב-1976 אף החליט "איגוד הקהילות הרפורמיות בצפון אמריקה" לעודד את העלייה כמעשה של הגשמה יהודית. בשנת היובל לעצמאותה של מדינת ישראל (1998) פרסמה התנועה הרפורמית מצע מיוחד המדגיש את זהותה הציונית של התנועה ואת מחויבותה למדינת ישראל בצד טיפוח החיים היהודיים ברחבי העולם (מצע מיאמי).

בארבעת העשורים האחרונים ממשיכה היהדות הרפורמית לעמוד בקדמת החזית של יהדות צפון אמריקה. מחקרים וסקרים מלמדים כי התנועה הרפורמית היא הזרם הדתי המאורגן הגדול ביותר בצפון אמריקה (40% מכלל היהודים המשתייכים לבתי כנסת). על פי מחקרים אלו, חלק ניכר מן היהודים שאינם משתייכים לבית כנסת רואים ביהדות הרפורמית את הזרם הדתי עמו הם מזדהים ביותר.

מאמץ מרכזי של היהדות הרפורמית בצפון אמריקה וביתר התפוצות בדור האחרון הוא שימור הזהות היהודית של משפחות שנוסדו באמצעות נישואין בין דתיים והשארותן כחלק מן העם היהודי. בשנת 1983 בתום דיון ממושך, החליטה התנועה הרפורמית בארה"ב להכיר ביהדותו של ילד שנולד לאב יהודי והתחנך כיהודי. החלטה זו אומצה גם על ידי התנועה הרפורמית באוסטרליה והתנועה הליבראלית בבריטניה (להבדיל מן התנועה הרפורמית הבריטית). יתר התנועות הרפורמיות בעולם, לרבות בישראל, לא אמצו החלטה זו ומוסיפות לדרוש את גיורו של בן לאב יהודי, על מנת שיחשב כיהודי. יחד עם זאת, כל התנועות הרפורמיות ברחבי העולם אמצו בעשורים האחרונים מדיניות שמטרתה לקרב משפחות מעורבות אלה אל היהדות באמצעות גישה מזמינה ומקלה לתהליך גיורם של בני זוג של יהודים וצאצאיהם.

מסעה של היהדות הרפורמית אל עבר דפוסי פולחן, שמירת מצוות ותפילה מסורתיים נמשך גם בעשורים האחרונים. בהקשר זה ניתן להצביע על פרסומו של מצע פיטסבורג השני של איגוד הרבנים הרפורמים בצפון אמריקה בשנת 1999, השם דגש על ערכים של תלמוד תורה, טיפוח אורח חיים יהודי משמעותי ומחויבות לכלל ישראל, ועל פרסומו של הסידור החדש "משכן תפילה" בשנת 2008. במקביל, לא ננטשה מחויבותה של היהדות הרפורמית לקידום ערכים של שוויון, סובלנות דתית והכלה, אשר באו לידי ביטוי, בין השאר, בתמיכה בלתי מסויגת במאמצי הקהילה ההומו לסבית להשגת שוויון אזרחי ומשפטי ולא פחות מכך, שוויון והכרה בחיי הקהילה ובית הכנסת. בראשית שנות ה-90 של המאה הקודמת החליטו איגוד הרבנים הרפורמים בצפון אמריקה ומוסדות רפורמים נוספים בתפוצות ובישראל לאפשר הסמכה של הומואים ולסביות לרבנות ולתפקידי מנהיגות חינוכית וקהילתית, ולאשר לרבנים לכהן בטקסי נישואין והתקשרות זוגית של בני זוג מאותו המין.

החל מסוף שנות השמונים, עם התמוטטות חומות הברזל של הגוש המזרחי, פעלו המוסדות העולמיים של היהדות הרפורמית לטיפול החיים היהודיים בחבר המדינות וביתר מדינות מזרח אירופה, באמצעות הקמת עשרות קהילות רפורמיות ומוסדות חינוך. מרכז משמעותי נוסף של היהדות הרפורמית החל להתפתח בסוף המאה ה-20 בגרמניה, ערש לידתה של היהדות הרפורמית – שנות דור לאחר הרס הקהילות היהודיות בשואה. במסגרת התחדשותה של התנועה הרפורמית בגרמניה נחנך בשנת 2000 בית מדרש להכשרת רבנים ע"ש הרב אברהם גייגר.

היהדות הרפורמית במדינת ישראל

ניצניה הראשונים של היהדות הרפורמית בארץ ישראל הופיעו בשנות ה-30 של המאה ה-20 בדמותן של מספר קהילות רפורמיות שנוסדו על ידי עולים מגרמניה בתל אביב, חיפה וירושלים ובהקמתם של גן ילדים ובית ספר בחיפה על ידי הרב ד"ר מאיר אלק. בעוד שפעילותו של המרכז החינוכי בחיפה, מרכז חינוך ליאו באק, הלכה והתבססה, לא הצליחו הקהילות הראשונות להכות שורש, ופעילותן הופסקה כעבור מספר שנים. לקראת סוף שנות ה-50 חודשה פעילותה הדתית והקהילתית

של היהדות הרפורמית ברחבי הארץ עם הקמתן של קהילות חדשות בירושלים, תל אביב, רמת גן, נתניה, חיפה ועוד. בשנים אלו הונהגו הקהילות על ידי רבנים ואנשי שורה מעטים שעלו מאירופה ומצפון אמריקה ובהם פרופ' שלום בן חורין, הרב ראובן סמואלס והרב משה זמר. בשנת 1963 הוקמה שלוחה של מוסד ההכשרה האקדמי של התנועה בארה"ב (Hebrew Union College) בירושלים – המוסד המרכזי הראשון של היהדות הרפורמית בישראל. שנה לאחר מכן התקיימה ועידה ראשונה של נציגי הקהילות והמוסדות הרפורמים בישראל ובשנת 1965 הוקמה מועצת הרבנים המתקדמים, שאגדה את הרבנים הרפורמים שפעלו באותה העת במדינת ישראל. בשנת 1973 העביר האיגוד העולמי ליהדות מתקדמת את משרדיו לירושלים, כסמל למרכזיותה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי, וכשנתיים לאחר מכן הצטרף האיגוד לתנועה הציונית העולמית. מאמציה של היהדות הרפורמית להכות שורש בישראל באו לידי ביטוי גם בקשר עם ההתיישבות העובדת וארגוניה. בשנת 1976 הקימו התנועה הקיבוצית והתנועה הרפורמית את קיבוץ יהל שבערבה. בשנת 1983 הוקם קיבוץ נוסף בחבל ארץ זה – קיבוץ לוטן ושנתיים לאחר מכן הוקם מצפה הר חלוץ שבגליל.

החל מסוף שנות ה-80 של המאה העשרים הואצה הקמתן של קהילות רפורמיות ברחבי הארץ. נכון לשנת 2012 פועלים ברחבי הארץ 35 קהילות ומרכזים קהילתיים רפורמים. בצדן פועלת מערכת חינוך של כ-50 גני ילדים ושמונה בתי ספר יסודיים ועל יסודיים. התנועה מפעילה שורה של מפעלי חינוך בלתי פורמאליים כדוגמת תנועת הנוער "נוער תל"ם", מכינה קדם צבאית למנהיגות ומסגרות פעילות בקמפוסים האקדמיים. צמיחתה של התנועה הרפורמית בישראל התאפשרה בין השאר עקב הסמכתם של שמונים רבנים ישראלים, מרביתם ילידי הארץ, בבית המדרש הישראלי לרבנים הפועל במסגרת הקמפוס הירושלמי של ה-Hebrew Union College מסוף שנות השבעים. רבנים אלו מעורבים מדי שנה בעריכת אלפי טקסי בר ובת מצווה וטקסי נישואין, בצד טקסי מעגל חיים נוספים ואירועי תפילה ולימוד.

אתגר מרכזי הניצב בפני תנועה הרפורמית בישראל הוא מאבקה להשגת הכרה מצד רשויות השלטון בישראל ולביטול אפלייתה לרעה אל מול מוסדות היהדות האורתודוקסית. נכון לאמצע העשור השביעי לעצמאותה של מדינת ישראל, רבני היהדות הרפורמית אינם יכולים לכהן במשרות רבנות ציבוריות כדוגמת רבני ערים, ישובים ושכונות ואינם יכולים לכהן כרושמי ועורכי נישואין. קהילות ומוסדות היהדות הרפורמית אינם זוכים לתקצוב שווה מצד מוסדות המדינה והשלטון המקומי בהשוואה למוסדות אורתודוקסיים דומים. ניצנים ראשונים של שינוי, בדמות הקצאת קרקעות לבניית בתי כנסת, הקצאת מבנים לשימוש הקהילות ותמיכה כספית מצומצמת, החלו להופיע בעקבות סדרת מאבקים משפטיים וציבוריים שניהלה התנועה בישראל. תום חשוב בו זכתה התנועה להישגים משמעותיים הוא תחום הגיור. בעקבות פסיקותיו של בית המשפט העליון מכירה מדינת ישראל בתוקפם של גיורים רפורמים הנערכים בקהילות בתפוצות לצורכי עליה לישראל כמו גם בתוקפם של גיורים הנערכים בישראל לצורכי רישום המתגיירים כיהודים.

לנוכח אתגר מרכזי זה, המייחד את התנועה הרפורמית בישראל למול התנועות בצפון אמריקה וברבות ממדינות העולם, הוקם בשנת 1987 המרכז הרפורמי לדת ומדינה (המרכז לפלורליזם יהודי, בשמו הקודם). המרכז, המוביל את המאמץ הציבורי והמשפטי של התנועה בישראל, הפך במרוצת השנים לגוף המוביל בישראל בתחום המאבק למען חופש דת ומצפון ולמען הענקת מעמד שווה לכל זרמי היהדות בישראל.

במלאת מאתיים שנה להופעתה על במת ההיסטוריה ובמלאת חמישים שנה לפעילותה הממוסדת בישראל, ניצבת היהדות הרפורמית בחזית המאמץ להבטחת עתידו של העם היהודי ועתידה של היהדות. מתוך תפיסת עולם הדוגלת בהתחדשות דתית ותרבותית התפתחה היהדות הרפורמית והעניקה במה למגוון דעות וגישות ביחס למפגש בין ירושת הדורות הקודמים ומציאות החיים בדורנו. התפתחות רוחנית ומחשבתית זו, בצד צמיחתם של מוסדות היהדות הרפורמית בכל רחבי העולם היהודי, מציבים את היהדות הרפורמית כאחת התופעות החשובות והמרכזיות ביהדות זמננו.

• מאמר זה מבוסס על הערך "שינוי ותמורה" באינציקלופדיה העברית ועל הערך "תנועת הרפורמה ביהדות" באנציקלופדיה "זמן יהודי חדש". שני הערכים נכתבו על ידי פרופ' מיכאל מאיר, שאף ערך מאמר זה. כתיבת המאמר, על יסוד שני הערכים נעשתה על ידי הרב גלעד קריב. עריכה לשונית של המאמר בוצעה על ידי עדנה מזור